

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В АПК УКРАЇНИ STATE POLICY IN APK UKRAINE

У статті розглянуті можливості розвитку агропромислового комплексу в умовах фінансової кризи України, яка охопила практично всі галузі діяльності держави. Останнім часом у суспільстві сформувалась думка що у нинішній соціально-економічній ситуації тільки агропромисловий комплекс може, при відносно невисоких витратах, забезпечувати стабільне зростання ВВП. Проведено SWOT-аналіз перспектив розвитку агросектору України. Зростання виробництва продукції рослинництва здійснювалось за рахунок збільшення кількості мінеральних добрив (у поживних речовинах) внесених на 1га. Але така стратегія на майбутнє досить проблематична в ситуації, що склалася у виробництві продукції машинобудівної і хімічної промисловості України для сільського господарства. Доведено, така стратегія – це відмова від прерогативи виробництва продукції з високою доданою вартістю на користь сировини. Проведені дослідження дозволили зробити висновок, що розвиток АПК не може бути локомотивом економіки держави, а зростання обсягів експорту аграрної продукції не слід ставити за пріоритетний напрям діяльності Уряду України.

Ключові слова: агропромисловий комплекс (АПК), фактори, галузь промисловості, SWOT-аналіз, стратегія, структура виробництва, ВВП, експорт, імпорт, економіко-математична модель (ЕММ).

В статье рассмотрены возможности развития агропромышленного комплекса в условиях финансового кризиса Укра-

ины, который охватил практически все отрасли производства. В последнее время в обществе сформировалась мысль, что в существующей социально-экономической ситуации только агропромышленный комплекс может, при относительно невысоких затратах, обеспечить рост ВВП. Проведен SWOT-анализ перспектив развития агропромышленного комплекса Украины. Доказано, такая стратегия – это отказ от прерогативы производства продукции с высокой добавленной стоимостью в пользу сырья. Рост производства продукции растениеводства осуществлялся за счет увеличения количества минеральных удобрений (в питательных веществах) внесенных на 1 га. Но такая стратегия на будущее весьма проблематична в ситуации падения производства продукции машиностроительной и химической отраслей Украины для сельского хозяйства. Доказано, такая стратегия – это отказ от прерогативы производства продукции с высокой добавленной стоимостью в пользу сырья. Проведенные исследования позволили сделать вывод, что развитие АПК не может быть локомотивом экономики государства, а рост объемов экспорта аграрной продукции не следует ставить в приоритетное направление деятельности Правительства Украины.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс(АПК), факторы, отрасль промышленности, SWOT-анализ, стратегия, структура производства, ВВП, экспорт, импорт, экономико-математическая модель(ЭММ).

УДК 338.1:631.1:711

Гордієнко В.О.

к.е.н., доцент кафедри суб'єктів господарювання та страхування
Університет митної справи та фінансів

Борвінко Е.В.

к.м.н., доцент кафедри соціальної медицини, організації і управління охороною здоров'я
Дніпропетровська медична академія

Recently, an idea has been formed in society that, in the existing socio-economic situation, only the agro-industrial complex can ensure GDP growth at relatively low costs. The growth of crop production was carried out by increasing the amount of mineral fertilizers (in nutrients) applied per 1 ha. But such a strategy for the future is very problematic in the current situation in the production of products of the engineering and chemical industries of Ukraine for agriculture. It has been proven that such a strategy is the rejection of the prerogative of the production of high value added products in favor of raw materials. The SWOT analysis involves establishing positive and negative impacts in the internal and external environment on the outlook for the strategy. In our study – these are the opportunities for the development of the agro-industrial complex. Factors of the internal environment that provide the developed countries with high efficiency of agroindustrial complex: area, natural and climatic conditions (availability of sufficient freshwater resources, average annual temperatures, precipitation, availability of fertile land, etc., production of the final agricultural products (with high added value), developed chemical and machine building industry, volume of direct investments. The analysis of changes in the indices of crop and livestock production allowed us to conclude that the development of agriculture took place in the direction of the production of intermediate products with a lower added value and with the orientation of the agroindustrial complex for its export. Moreover, the index of plant growing was most influenced by the growth of sunflower seeds production (at 5,3 times), which in future will lead to the depletion of land under sowing crops. The fall of the livestock production indexes since 1990 has been confirmed by a sharp drop in the number of cattle in 6.7 times and in pigs by 3 times. It is impossible to wait for the growth of livestock production in this situation. Summarizing the results of a systematic study of agroindustrial complexes with the help of SWOT analysis, it can be stated that a positive agricultural grain yield of grain and legume crops in Ukraine will not be maintained. And with regard to the advice that calls for us to become an agrarian superpower, we need to point out that in fact developed countries acted in the opposite way. The share of agribusiness in GDP is traditionally lower for countries with more developed economies.
Key words: agrarian-industrial complex (AIC), factors, industry, SWOT-analysis, strategy, production structure, GDP, export, import, economic-mathematical model (EMM).

Постановка проблеми. В суспільстві України існує думка що за рахунок розвитку АПК можливо подолання спаду економіки. Таку ж економічну політику рекомендують Україні і західні політики. Так, посол США в Україні Джефрі Пайетт висловився про потенціал України: «Україна – один з найбільших виробників сільгосппродукції в світі, але вона повинна стати сільськогосподарською супердержавою» [1]. Фактично така економічна політика – це відмова від прерогативи вироб-

ництва продукції машинобудування (яка була основною до 1991 р.) на користь сировини. Ця стратегія не нова, вона з'явилась на початку 90-х років. Її реалізація привела до падіння ВВП з 1990 по 2017рр. більше ніж у 2 рази [2]. Сировинні ринки не мають перспективи, аграрний комплекс не може бути локомотивом економіки держави, а зростання обсягів експорту сільгосппродукції не слід ставити за пріоритетну мету діяльності уряду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження впливу структури економіки на її ефективність знаходять відображення у наукових працях В. Симоненко [2], М. Азарова [3], Л. Федулової [4], М. Меламеда [5] та інших. Але слід зазначити, що в цих дослідженнях системно не аналізувались фактори які визначають рівень розвитку АПК, а також структурні зміни економіки у провідних країнах світу. У працях майже не застосовуються економіко-математичні методи, за допомогою яких можна отримати кількісний зв'язок факторів що впливають на галузеве виробництво продукції. Це унеможливує однозначно і правильно оцінити фактори що впливають на ефективність АПК і взагалі на соціально-економічний розвиток держави.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теоретичних положень та методичних підходів до державної структурно-інноваційної політики щодо створення сучасного, інтегрованого у світове виробництво, здатного до саморозвитку промислового комплексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення SWOT-аналізу передбачає встановлення позитивного і негативного впливу у внутрішньому і зовнішньому середовищі на перспективи стратегії. У нашому дослідженні – це можливості розвитку агропромислового комплексу. Фактори внутрішнього середовища які забезпечують розвитком країнам світу високу ефективність АПК:

- площа і природно-кліматичні умови (наявність достатніх прісноводних ресурсів, середньорічні температури, кількість опадів, наявність родючої землі, тощо);
- виробництво кінцевою продукції АПК (з високою добавленою вартістю);
- розвинена хімічна і машинобудівна промисловість;
- прямі інвестиції;

Україна має гарні можливості для розвитку сільського господарства. Близько 56% всієї території – це славетні українські чорноземи, що дозволяє повністю забезпечити населення продовольством (рис. 1).

Рис. 1. Забезпеченість населення основними видами продовольства [6]

Забезпеченість населення основними видами продовольства обумовила позитивне торговельне сальдо сільськогосподарської та продовольчої продукції (рис. 2).

У 2016 році Україна експортувала аграрної продукції на \$ 15,3 млрд. Головні покупці продукції Українського АПК: Європа, Індія і Єгипет. Але щоб прогнозувати стан Українського АПК у майбутньому, необхідно розглянути всі елементи і їх взаємозв'язки що впливають на його подальший розвиток. Слід констатувати що з 1990 року індекси виробництва продукції рослинництва і тваринництва змінювались у протилежних напрямках (рис. 3).

Аналізуючи зміну індексів виробництва продукції рослинництва і тваринництва, можна зробити висновок, що розвиток відбувався в напрямку виробництва проміжної продукції з меншою добавленою вартістю і з орієнтацією АПК на її експорт. Причому на індекс рослинництва найбільше вплинуло зростання обсягів виробництва соняшника (у 5,3 рази), що в подальшому приведе до виснаження землі під посівні культури. Падіння індексів виробництва продукції тваринництва з 1990 року підтверджується і різким падінням кількості поголів'я великої рогатої худоби у 6,7 рази і свиней у 3 рази. Чекати росту

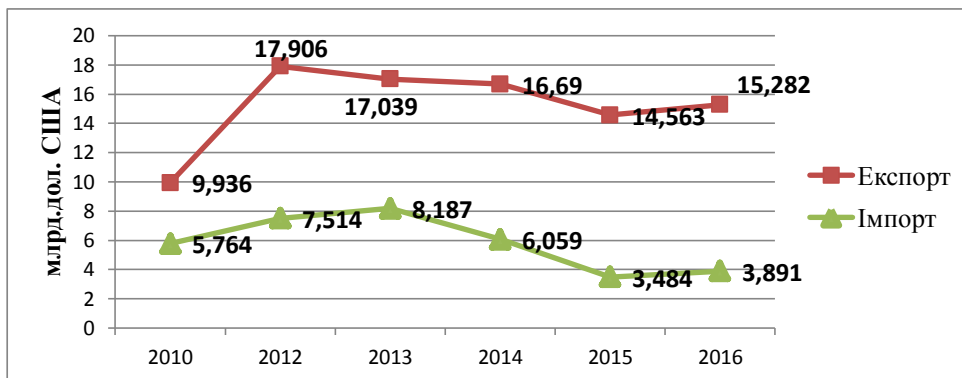

Рис. 2. Динаміка експорту та імпорту АПК, млрд. дол. США

виробництва продукції тваринництва в цій ситуації неможливо. Можна чекати і подальшого падіння.

Для встановлення причини зростання виробництва продукції рослинництва нами було запропоновано гіпотезу, що на показник можливо вплинули такі фактори як кількість внесених добрив на 1га та прямі інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство. Перевірку гіпотези ми здійснили за допомогою побудови ЕММ. Для побудови залежності урожайності зернових та зернобобових культур від кількості внесених мінеральних добрив (у поживних речовинах) та прямих інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство було застосовано кореляційно-регресійний аналіз. Для побудови ЕММ були зібрані попередні статистичні данні взаємозалежних показників [6]

Просторові ряди, на відміну від динамічних, дають можливість вивчати не розвиток процесу в динаміці, а кількісний вплив фактору X на показник Y. Табличний процесор Excel пропонує функцію, яка знаходить значення оцінок параметрів залежності за методом найменших квадратів. За допомогою табличного процесору Excel були отримані наступна модель залежності урожайності зернових та зернобобових культур від кількості внесених мінеральних добрив (у поживних речовинах) (рис. 4).

Аналізуючи отримані статистичні оцінки ЕММ (рис. 4) можна констатувати наступне: урожайність зернових та зернобобових культур на 90,6 % ($R^2=0,9061$) залежить від мінеральних добрив (у поживних речовинах) внесених на 1 га – модель адекватна, коефіцієнти регресії значимі. Але така стратегія на майбутнє досить проблематична в ситуації, що склалася у виробництві продукції хімічної промисловості України для сільського господарства (табл. 2) [6].

За період дослідження виробництво сечовини зменшилось у 1,9 рази, а нітрату амонію у 1,8 рази. І цей тренд у перспективі буде зберігатись, оскільки сировиною для виробництва добрив є природний газ. Ціна природного газу збільшується пропорційно ціні нафти (за останній час вона збільшилась майже у 2 рази), що призводить до збитковості виробництва добрив і закриття підприємств. Так у 2018 році закрилися ПО «АЗОТ» у м. Кам'янське і Одеський припортовий завод.

ЕММ залежності урожайності зернових та зернобобових культур від прямих інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство представлено на рис. 5.

Аналізуючи отримані статистичні оцінки ЕММ (рис. 5) можна констатувати наступне: прямі інвес-

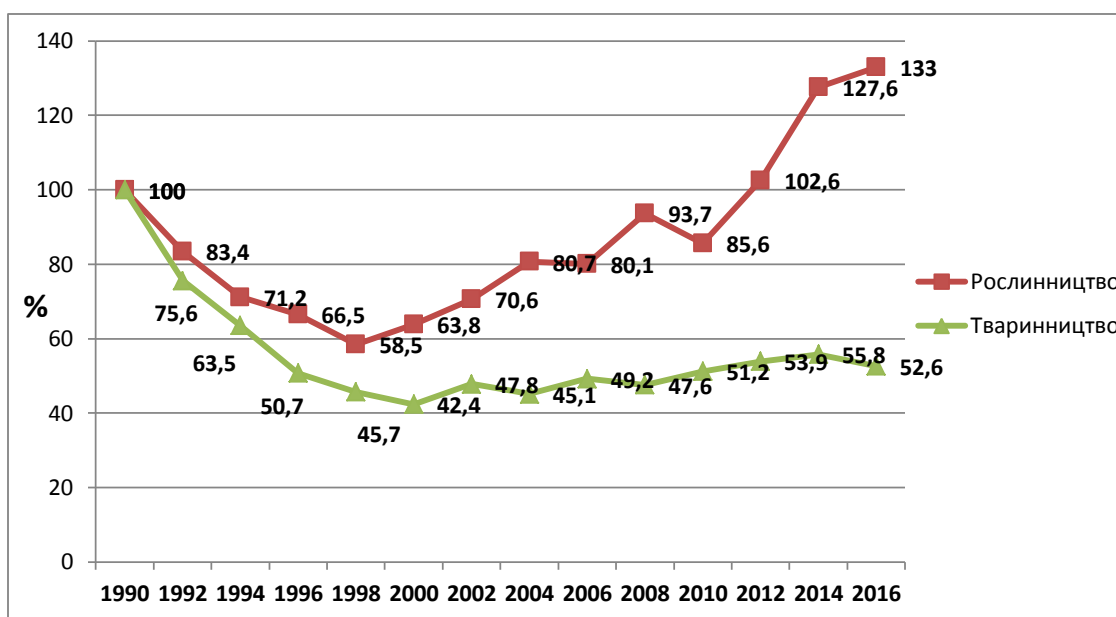

Рис. 3. Індекси виробництва продукції рослинництва і тваринництва, % [6]

Таблиця 1

Статистичні дані взаємозалежних показників

Рік	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Внесено мінеральних добрив на 1 га, кг	60	72	84	92	97	100	98	110
Урожайність культур зернових та зернобобових центнерів з 1 га.	19,4	26	26,9	31,2	39,9	43,7	41,1	46,1
Прямі інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство, млн. дол. США	-	-	680	736	728,4	776,9	617	502,2

тиції в сільське, лісове та рибне господарство не впливали на урожайність зернових та зернобобових культур ($R^2=0,1325$) – модель не адекватна, коефіцієнти регресії не значимі. Отримані результати можливо пояснити тільки незначним рівнем прямих інвестицій, які і не могли вплинути на урожайність зернових та зернобобових культур, тим більше, що за період дослідження вони зменшились у 1,35 рази.

До інших факторів, що негативно впливають на урожайність рослинної продукції, слід віднести падіння виробництва тракторів з 1990 року у 70 разів.

На думку експертів, потреба АПК в тракторах в 10 раз більше [7]. Частково ця потреба задовольняється за рахунок дорогої імпортової техніки. Таким чином, продаємо сировину, а купуємо висо-

котехнологічну продукцію з високою доданою вартістю. Слід також констатувати падіння за останні 5 років виробництво плугів у 5,5 рази і енергетичних потужностей в сільськогосподарських підприємствах у 1,3 рази.

Наявність факторів які забезпечують ефективність АПК України представлено у табл. 3.

Системний аналіз факторів доводить проблемність можливостей для ефективного розвитку АПК України.

Зробимо допущення – Україна, попри все, стає аграрною супердержавою. Чи забезпечить АПК соціально-економічний розвиток держави? Двадцятка розвинутих країн світу – це країни, ВВП яких перевищує 1 трильйон доларів США, що приблизно у 10 разів більше ніж зараз в Україні. І природно зрозуміти, яким чином ці країни досягли

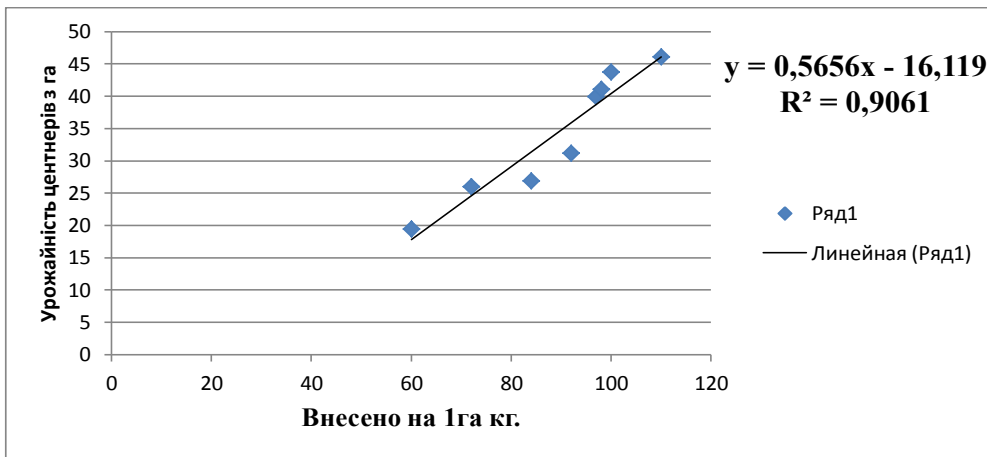

Рис. 4. Модель залежності урожайності зернових та зернобобових культур від кількості внесених мінеральних добрив

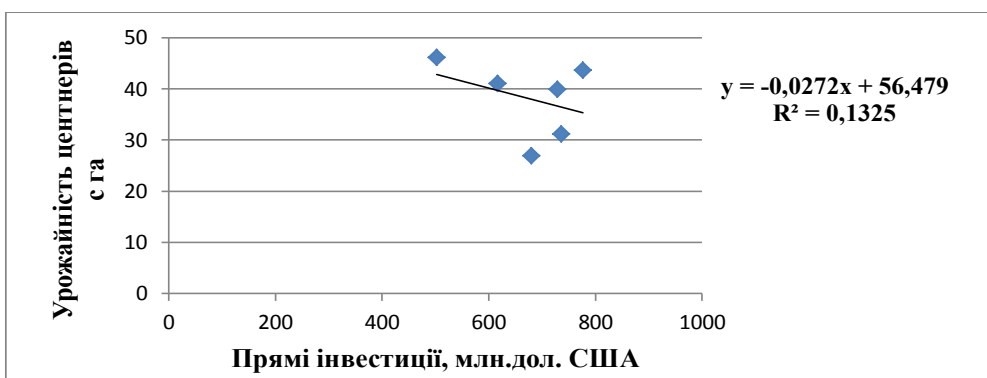

Рис. 5. Модель залежності урожайності зернових та зернобобових культур від прямих інвестицій

Таблиця 2

Виробництво продукції хімічної промисловості для АПК

Рік	2012	2013	2014	2015	2016
Сечовина, тис. т N	1800	1355	997	984	945
Нітрат амонію, тис. т N	870	772	534	361	485

такого рівня. Для цього слід дослідити і порівняти макроструктури економік провідних країн і України. Порівняльний аналіз макроструктури економіки України і США представлено на рис. 7 [8].

В макроструктурі провідних країн частка АПК складає близько 1%. Таким чином, їх високий соціально-економічний рівень досягнуто не за рахунок розвитку АПК. В світі в цілому цей показник складає близько 3%, а країнах ЄС – 1,6%.

На сьогодні АПК України забезпечує 14% ВВП країни і приносить більше третини доходів від експорту. По суті, зараз АПК це та частина нашої економіки, яка постачає найбільше валютних надходжень на внутрішній ринок. Агротренд наразі такий, що через декілька років частка сільськогосподарської продукції зросте до рівня 15-17 % ВВП. Але слід зазначити що така висока доля продукції АПК характерна для дуже бідних країн [8].

Тенденції економіки провідних країн світу наразі такі, що галузі матеріального виробництва, тобто галузі, де виготовляються матеріально-речові вироби, склали лише третину ВВП. А галузі, що забезпечують усі різноманітні види послуг, включаючи торгові, фінансово-банківські, транспортні, комунікаційні, комунальні та

інші, підвищили свою частку до 70%. Феномен сфери послуг – це явище суспільства, яке вступило в постіндустріальну еру свого розвитку, коли роль людського фактору багаторазово зростає і все більшого значення набуває обслуговування людини, від здоров'я, освіти і креативності якої залежить науковий потенціал країни, що став вирішальним аргументом у суперечках держав за лідерство в сучасному світі [9].

Результат проведених досліджень було представлено у вигляді таблиці SWOT-аналізу перспектив розвитку АПК України (табл. 4).

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумки системного дослідження АПК за допомогою SWOT-аналізу можна констатувати, що позитивний агротренд урожайності зернових та зернобобових культур в Україні не збережеться. У кращому разі, якщо будуть сприятливі погодні умови (зокрема кількість опадів) виробництво стабілізується на досягнутому рівні. Натомість для підвищення ефективності АПК, по-перше, потрібно поновити тваринництво, виробництво продукції хімічної промисловості та машинобудування для сільського господарства, розвивати переробку і внутрішнє споживання.

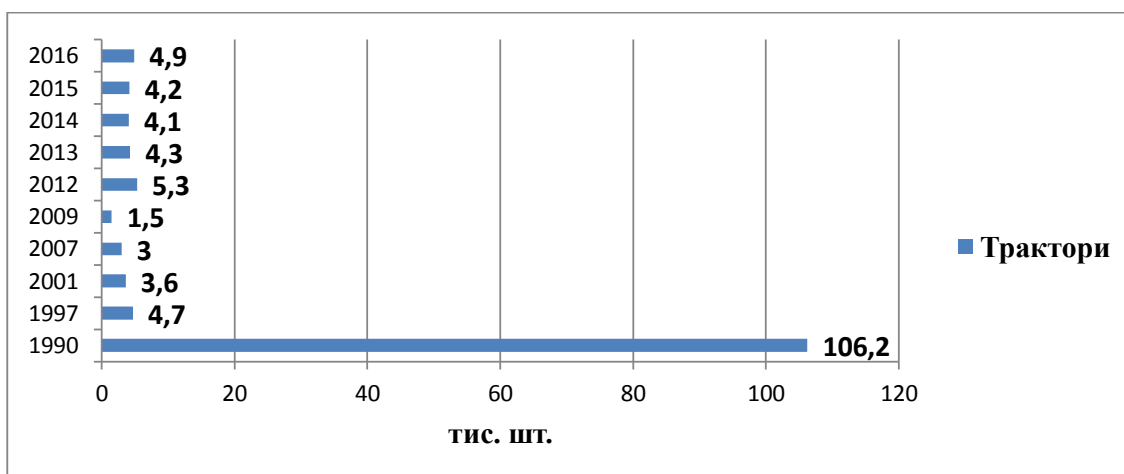

Рис. 6. Виробництво тракторів

Таблиця 3

Наявність факторів які забезпечують ефективність АПК

№	Фактор	Наявність факторів (да- +, ні -)
1.	Площа	+
2.	Природно-кліматичні умови (наявність достатніх прісноводних ресурсів, середньорічні температури, кількість осадків, наявність родючої землі)	+
3.	Забезпеченість населення основними видами продовольства.	+
4.	Чиста продукція без ГМО	+
5.	Виробництво кінцевої продукції АПК(з високою добавленою вартістю)	-
6.	Розвинена хімічна промисловість	-
7.	Прямі інвестиції	-
8.	Розвинена машинобудівна промисловість	-
9.	Енергетичні потужності в підприємствах АПК	-

SWOT-аналіз перспектив розвитку АПК

Середовище	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє	1. Площа. 2. Природно-кліматичні умови. 3. Забезпеченість населення основними видами продовольства. 4. Динаміка експорту сільськогосподарської продукції.	1. Падіння кількості голів великої рогатої худоби у 6,7 рази і свиней у 3 рази. 2. Падіння виробництва продукції хімічної промисловості для АПК. 3. Падіння виробництва машинобудування для АПК. 4. Тренд розвитку АПК у напрямку виробництва проміжної продукції з меншою добавленою вартістю і з орієнтацією її експорт. 5. Тренд розвитку сільського господарства у напрямку виробництва соняшника (зростання у 5,3рази). 6. Падіння енергетичних потужностей в підприємствах АПК у 1,3 рази.
Зовнішнє	1. Попит на продукцію рослинництва. 2. Попит на чисту продукцію.	1. Незначний рівень прямих інвестицій. 2. Замалі квоти до країн ЄС. 3. Стандарти на продукцію АПК.

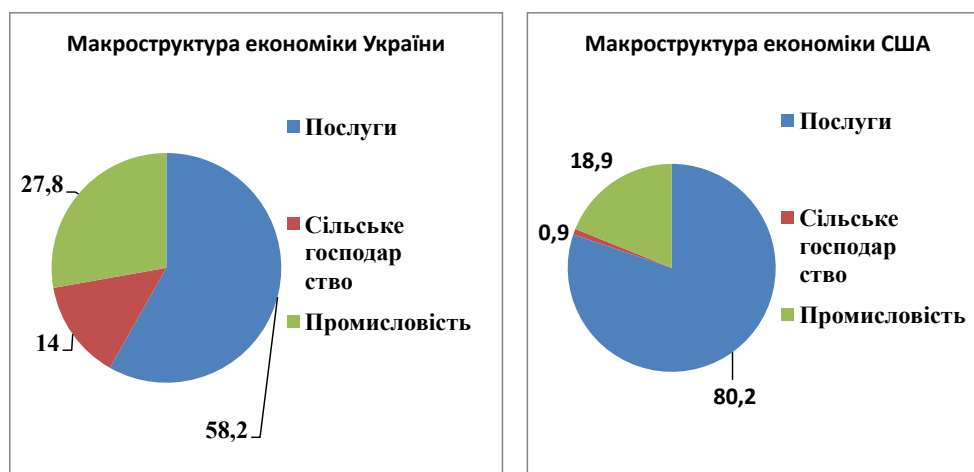

Рис. 7. Порівняльний аналіз макроструктури економіки України і США

А стосовно порад, в яких нас закликають стати аграрною супердержавою, потрібно вказати на те, що насправді розвинені країни діяли якраз протилежним образом. Частка АПК у ВВП традиційно нижче для країн з більш розвинутою економікою. Для розвинених економік, таких як США і Німеччина характерне 1% сільського господарства у ВВП, тому можливо зробити висновок, що розвиток АПК не може бути локомотивом економіки держави, а зростання обсягів експорту аграрної продукції не слід ставити за пріоритетний напрям діяльності Уряду України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пайет: Украина должна стать сельскохозяйственным супергосударством. URL: <http://www.segodnya.ua/economics/business/payett-ukraina-dolzha-stat-selskohozyaystvennym-supergosudarstvom-694357.html>.

2. Симоненко В.К. Пятилетка крутого пике. Экономические эссе. Київ, Довіра, 2016. 327 с.
 3. Азаров Н. О. бедной экономике замолвите слово. *Економіст*. 2008. № 7. С. 18–21.
 4. Федулова Л. Тенденції розвитку високотехнологічного сектору економіки України. *Економіст*. 2009. № 1. С. 32–36.
 5. Меламед М. Відтворювальна структура ВВП та її вплив на економічний розвиток України. *Вісник НБУ*. 2005. № 12. С. 8–17.
 6. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
 7. Грицишин М., Перепелиця Н. Ринок тракторів в Україні. *Спецвипуск ж. Пропозиція. Сучасна техніка для сучасного аграрія*. 2017. С. 4–6.
 8. Макроструктура економіки країн світу. URL: http://www.yestravel.ru/world/economy/gdp_composition_by_sector/
 9. Гордієнко В.О. Проблеми структурної перебудови економіки України. Дніпропетровськ, Дніпропетр. держ. фін. акад., 2012. 200 с.